

НАРЕДБА № 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование

Обн., ДВ, бр. 80 от 11.10.2016 г. в сила от 11.10.2006 г.-

Приложение № 1 към чл. 14, ал. 2, т. 1

РАМКОВИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ПО ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ

	ПРЕДУЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ	НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	ПЪРВИ ГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА СРЕДНА СТЕПЕН
Област на компетентност	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението детето</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>
Междоличностни отношения	описва и обяснява различните роли в семейството и правата и отговорностите, свързани с тях; има положително отношение към сътрудничество с другите в съвместни дейности; умее да изразява подходящо чувствата си, да	умее да различава и описва свои и чужди чувства, да описва и дава примери за това, как чувствата влияят върху поведението; разбира и описва различия между хората по отношение на пол, възраст, раса, етническа принадлежност, професия;	обяснява влиянието на групата, приятелите и съучениците върху личния избор и поведение; демонстрира умения за: · отстояване на групов натиск и казване на "не"; · споделяне;	показва умения за: · изслушване, задаване на въпроси, перифразирание, даване и приемане на обратна връзка, споделяне и др.; · решаване на конфликт; · изясняване на собствените и чуждите ценности и очаквания

заявява своите нужди и желания, да споделя проблеми и да търси помощ	разбира промените във взаимоотношенията с другите хора, свързани с порастването; дава примери и описва поведения на сътрудничество; разбира как поведението на един човек може да помогне или да нарани другите	· даване на обратна връзка; · влизане и поддържане на приятелски взаимоотношения; · сътрудничество; · разбиране на чувствата преживяванията на другите	във взаимоотношенията; · изразяване на обич и близост; описва и интерпретира понятията приятелство и интимно партньорство – роли, права и отговорности; демонстрира разбиране за семейството като социална единица, за различните роли, права и отговорности в него и тяхната динамика в жизнения цикъл; демонстрира знания и умения за влизане в различни социални роли (ролева пластичност); описва и обяснява груповите процеси и роли, принадлежност към групи, лидерство; демонстрира умения за критично осмисляне на влиянията на културата, традициите, медиите върху
--	---	--	--

				взаимоотношенията
Социална среда	има позитивно отношение към празниците в семейството като средство за съхраняване на духовната връзка между поколенията; ориентира се в символиката и ритуалността на най-популярните български празници	познава различни демократични форми на училищния живот и определя мястото си в тях	познава различни форми на ученическо самоуправление	анализира проблеми на училищната общност, участва в диалог между заинтересованите страни, създава и осъществява проекти за развитие на училището като демократична общност
Права на човека	описва отношение и поведение на възрастни и деца, което нарушава правата; прави самооценка на поведението си и разбира последиците от нарушаването на правилата в отношенията	познава основните права на човека и права на детето, както и основни организации и институции в тяхна подкрепа; свързва правата с отговорностите, като се отнася с отговорност и толерантност при отстояването на правата си – сътрудничество и себеотстояване	познава изборното право в България; дефинира основните права на детето и дава примери за документи, институции и организации, които ги гарантират; оценява различието в контекста на правата на човека	познава равнищата на публичното управление и познава правомощията на местни властови институции и процедурите за взаимодействие на гражданите с тях; познава правата на групи със специални нужди – деца, хора с увреждания, малцинства; разбира правата на човека като рамка, която може да служи за борба с несправедливостите
Демократично	ориентира се в	разбира своята	разбира	осъзнава статуса на

гражданство	различието между "гражданин на Република България" и "жител на град..."	идентичност като "гражданин на Република България" и "гражданин на Европейския съюз" през споделените граждански ценности и културни традиции	съдържанието на понятието "държава"; осъзнава ролята на медиите и глобалната мрежа в обществения живот	гражданина и ролята му в публичния живот, разбира спецификата и значението на гражданското общество и различните форми на гражданска активност; осъзнава отговорността на отделния индивид в гражданското общество
Идентичности и различия в обществото	определя националната идентичност	разбира принципите за равнопоставеност на половете	познава и дава примери за етническа, религиозна и езикова принадлежност; разбира общественото значение на различните професии и техния принос за общото благополучие; осъзнава възможностите на образованието като фактор за личностното развитие; разбира необходимостта от преодоляване на негативните предразсъдъци,	познава различни форми на расизъм, както и успешни практики за тяхното преодоляване; анализира ефективността на държавни политики за интеграция на групи със специални нужди от гледна точка на гарантиране на техните права и на концепцията за качество на живот

			включително и при работа в екип	
Власт, политика демократични ценности	разпознава местните и органи за ред и сигурност и има представа за тяхната дейност, свързана със спазването на правата на децата	разбира на базисно ниво необходимостта от държавни институции и дава примери за тяхната роля за развитието на децата	познава принципите за разделението на властите и за върховенството на закона и може да дава примери за тяхното следване и нарушаване	познава основните характеристики на модерните политически идеологии (ляво и дясно) и умее да прави анализ на политическия процес; разбира важността на активната позиция на гражданина и неговото взаимодействие с институциите за преодоляване на негативни обществено-политическ и явления и създаване на възможности за устойчиво политическо, икономическо и социално развитие; осъзнава значението на демократичните ценности и на демократичните институции за формирането на гражданска национална идентичност

<p>Социална политика, справедливост и солидарност</p>	<p>проявява конкретни актове на солидарност при решаване на групови задачи и игри; разбира необходимостта от правила при общуването с околните; може да обяснява своите постъпки, като ги свързва с правила и ценности</p>	<p>осмисля значението на солидарността и на равенството, сътрудничеството за постигането на лично и общностно благополучие; изгражда чувство за сувереност и умения за общуване</p>	<p>оценява значението на сигурността и толерантността в обществения живот на страната; разбира смисъла на социалната справедливост и значението ѝ за осигуряването на равнопоставеност, справедливост във и между отделните общности</p>	<p>осъзнава справедливостта и солидарността като основания на обществения живот в контекста на европейските ценности и проявява готовност за солидарни действия с нуждаещи се; запознат е с принципите и формите на хуманната социална работа, с актуални социални политики на държавата и социални проекти на НПО</p>
<p>Глобализация, плурализъм и толерантност</p>			<p>изброява негативни последици от демографския взрив; разбира опазването на околната среда като стратегия за оцеляването и развитието на човечеството; обяснява разпространението на световните болести и епидемии във връзка с икономическото развитие</p>	<p>осъзнава необходимостта от предефиниране на ключови понятия, като мир, война, справедливост, власт, толерантност, развитие пред лицето на съвременни глобални проблеми, като тероризма, бежанските кризи, екологичните проблеми и</p>

			на отделните страни и региони	климатичните промени, анализира явления от обществения живот в страната, Европа и света от гледна точка на понятията за плурализъм и толерантност
--	--	--	-------------------------------	---

Приложение № 2
към чл. 14, ал. 2, т. 2

**РАМКОВИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ПО ЗДРАВНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

	ПРЕДУЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ	НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	ПЪРВИ ГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА СРЕДНА СТЕПЕН
Област на компетентност	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението детето</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>
Психично здраве и личностно развитие	осъзнава собствената си ценност и уникалност и тази на другите хора; умее да открива и описва разлики и прилики с другите хора	умее да определя, формулира и заявява собствените желания; разбира, че човек може да постъпи по различен начин в една и съща ситуация;	описва и обяснява физическите и личностните промени, които настъпват в процеса на порастването, промените	обяснява и анализира етапите на жизненото развитие на човека; демонстрира умения за справяне с промените, свързани с

		<p>разпознава основни свои чувства и има елементарни умения за изразяването им и справяне с негативни емоции</p>	<p>очакванията на околните, свързани с тях;</p> <p>описва и обяснява характерните особености на физическото и психическото развитие и емоционалните промени в пубертета и юношеството;</p> <p>развива и поддържа положителен образ за себе си; умее да диференцира, използва и развива своите силни страни;</p> <p>разбира и приема личностните различия; описва и анализира връзката между чувствата и поведението;</p> <p>изброява и използва основните стъпки в процеса на вземане на решения; описва и обяснява различните видове професии, с които се среща в ежедневието си;</p>	<p>юношеството като етап на жизненото развитие; показва умения за отстояване на личния избор при зачитане на правата на другите хора; демонстрира умения за критично осмисляне на влиянието на средата – семейството, връстниците, групата, значими хора и образи, средствата за масова информация, култура, традиции, социални норми, ценности, митове, вярвания върху личността (начина, по който човек възприема себе си и другите, неговите избори и поведение);</p> <p>умее да изяснява и отстоява собствените ценности и избори; анализира собствения стил на вземане на решения и последствията от него; идентифицира и решава проблеми;</p>
--	--	--	--	---

			<p>демонстрира умения за:</p> <ul style="list-style-type: none"> · позитивно мислене; · справяне със стрес и негативни емоции; · самонаблюдение и самоанализ; · вземане на решения; · поставяне и реализиране на краткосрочни и дългосрочни цели; · адекватно и пълноценно използване на собствения потенциал; · правене на избори; · търсене и оценяване на информацията, свързана с различните професии и мястото им в социалния контекст; · съотнасяне на информацията, свързана с различните професии, със собствените желания, склонности, 	<p>умее да си поставя дългосрочни житейски цели;</p> <p>идентифицира собствените си чувства и анализира връзката им с поведението;</p> <p>изразява собствените чувства по конструктивен начин</p>
--	--	--	--	---

			възможности, нагласи; оценяване влиянието на средата върху професионалния избор; умее да отстоява собствените си потребности и желания при отчитане и толерантност към потребностите и желанията на другите; умее да предвижда последствията от своето поведение за себе си и за другите	
Физическо развитие и дееспособност	назовава основни и части на човешкото тяло; показва положително отношение към развиване на двигателни качества, сила и издръжливост	описва различните части на човешкото тяло и назовава различните системи на тялото; назовава и обяснява промените, които настъпват в човешкото тяло в процеса на порастването; обяснява влиянието на собственото поведение върху физическото състояние и развитие; обяснява как физическите упражнения	обяснява и категоризира различните елементи на човешкото тяло – клетки, тъкани, органи, системи – тяхната структура, функции и взаимовръзка; обяснява функционирането на и демонстрира умения и навици за предпазване от болести на различните системи на тялото:	анализира влиянието на личното поведение и навици върху различните системи и здравето; демонстрира здравословни избори във връзка с промените, които настъпват в процеса на растежа и развитието; поддържа оптимално равнище на физическа дееспособност

		<p>укрепват костите, мускулите и органите и поддържат тонуса на тялото;</p> <p>обяснява как енергията, която човек използва, се получава от храната, ако поетата енергия е повече от използваната, тялото натрупва излишното във вид на мазнини;</p> <p>дава примери как личното поведение в ежедневието влияе върху физическото развитие и благополучие;</p> <p>демонстрира и практикува основни упражнения, дейности и игри за развитие на опорно-двигателния апарат и преодоляване на обездвижването</p>	<ul style="list-style-type: none"> · опорно-двигателен апарат; · дихателна система; · нервна система; · сърдечно-съдова система; · полова система; · отделителна система; · храносмилателна система; <p>описва и обяснява промените в човешкото тяло, свързани с пубертета;</p> <p>описва и обяснява:</p> <ul style="list-style-type: none"> · развитието на опорно-двигателния апарат; · ролята и влиянието на физическите упражнения, различните спортове и туризма върху физическото развитие и състояние на човека; <p>демонстрира умения за:</p> <ul style="list-style-type: none"> · дневно, 	
--	--	---	--	--

			седмично, месечно, сезонно и годишно планиране на физическите дейности и упражнения;	
			· оптимално физическо натоварване;	
			· комплексно развиване на двигателни качества	
Превенция на употребата на психоактивни вещества	познава и назовава предмети и вещества, забранени за деца	описва различните видове психоактивни вещества (алкохол, цигари, лекарства, наркотици) и тяхното влияние върху здравето; обяснява влиянието на пасивното пушене	описва и обяснява: · свойствата и въздействията на различните психоактивни вещества – цигари, алкохол, лекарства и наркотици, и тяхното съчетаване, върху различните възрасти в краткосрочен и дългосрочен план; · спецификата на създаване на зависимост при различните психоактивни вещества; · нормативната/законоват а база във връзка с употребата и разпространението на психоактивните	описва влиянието на психоактивните вещества върху репродуктивното здраве и бременността (плода); показва умения за анализ и критично осмисляне на влиянието на социалните модели, социалната среда, култура, традиции, медии, семейство, връстници, приятелски групи, за употребата или неупотребата на психоактивни вещества; показва умения за намиране и осъществяване на алтернативни на употребата на

			<p>вещества; демонстрира умения за отказ и справяне със ситуации на предлагане на психоактивни вещества – умения за настойчивост (асертивност), за казване на "НЕ", за устояване на натиск; анализира последствията от употребата на психоактивни вещества в личен, семеен и социален план; осъзнава, че употребата или неупотребата на психоактивни вещества е въпрос на личен избор и отговорност; анализира причините, факторите и личните мотиви за избора по отношение на употребата или неупотребата на психоактивни вещества; избягва употребата на психоактивни</p>	<p>психоактивни вещества начини и дейности за: приобщаване към групи, справяне със стрес и тревожност, за психоактивни вещества позитивни преживявания</p>
--	--	--	---	--

			вещества		
Безопасност първа помощ	и	назовава нещата (предмети, дейности, поведения), които са опасни в обкръжаващата среда; умее да търси и намира помощ, когато има нужда от нея	изброява и следва елементарни правила за безопасност преди, по време на и след злополука; различава рисково от нерисково поведение и не предприема поведения, водещи до опасност за него и за другите; обяснява и демонстрира умения за оказване на първа помощ при порязвания, одрасквания, ожулвания, изгаряния, ужилвания, навяхване, изкълчване	умее да различава рисково от нерисково поведение по отношение на нови дейности и отговорности, свързани с развитието и порастването; умее да предвижда последствията от своето и чуждото поведение по отношение на безопасността; демонстрира умения за отстояване на безопасно поведение и устояване на натиск; показва знания и умения за оказване на първа помощ при шок, силно кръвотечение, задавяне, отравяне, изгаряне, счупване на крайник; демонстрира отговорно отношение към собствената безопасност и безопасността на другите	анализира факторите, които водят до злополуки и насилие; показва умения за идентифициране на ситуации на насилие и злополуки и избор на стратегии за избягването им; обяснява връзката на алкохола и другите наркотици със злополуките и насилието; демонстрира умения за решаване на конфликти; демонстрира умения за оказване на първа помощ при удавяне, транспортиране на пострадали, при ухапване от животни; умее да предлага и оказва помощ при злополуки и в ситуации на насилие

Сексуално здраве и сексуално преносими инфекции	има положително отношение към собственото си тяло; има представа за своя пол; има елементарни представи за разликата между половете	описва човешкото тяло и анатомичните особености на половите системи на мъжа и жената; обяснява зачеването и раждането на деца; умее да се грижи за хигиената и здравословното състояние на своята полова система; различава, отказва и избягва поведения, свързани със сексуално насилие или злоупотреба	описва анатомията и физиологията на мъжката и женската полова система и процесите на репродукция; описва промените, които настъпват в тялото в периода на юношеството, и необходимите лични хигиенни навици във връзка с тях; посочва методи на контрацепция и причини за тяхното използване; познава и описва болестите, предавани по полов път, и ХИВ/СПИН; приема своята сексуалност като естествена част от живота; демонстрира междуличностни и социални умения за влизане и поддържане на партньорски взаимоотношения; отнася се отговорно към своето	описва предимствата и ограниченията на различните методи на контрацепция и начините на тяхното използване за предпазване от нежелана бременност, болести, предавани по полов път, ХИВ/СПИН; изброява местата, където може да получи специализирана помощ и консултиране, и разбира необходимостта от тях; осъзнава, че родителството е въпрос на избор, и отговорността, свързана с него; демонстрира основни знания и умения за бъдещо родителство; умее да изразява своята сексуалност, съобразявайки се с желанията, суверенитета и правата на другите; умее да договаря
--	---	--	---	---

			<p>сексуално здраве и се консултира със специалисти; показва умения за умее да анализира влиянието на средата, културата, семейството по отношение на очакванията към ролята на мъжа и жената; описва факторите, свързани със създаването и поддържането на дом, с планирането и поддържането на семейство; описва промените на взаимоотношенията и ролята в семейството, свързани с порастването на децата; осъзнава значението на личния избор и поведение в междуличностните отношения, така че те да не водят до риск за здравето и личната безопасност</p>	<p>безопасни сексуални отношения; показва умения за предпазване от нежелана бременност, болести, предавани по полов път, ХИВ/СПИН; има нагласа за отговорно сексуално поведение спрямо себе си и другите; показва толерантно отношение към хора с различно сексуално поведение и начин на живот</p>
Лична хигиена	демонстрира основни хигиенни навици;	умее да поддържа обща хигиена на тялото,	показва умения за оптимално съчетаване	

	<p>проявява елементарни умения за спазване на здравословен дневен режим;</p> <p>разбира значението на хигиенните навици за здравето;</p> <p>познава и описва хигиенни навици за поддържане на здравето на зъбите и устната кухина</p>	<p>облеклото, работното място и дома;</p> <p>описва строежа и заболяванията на зъбите, венците и устната кухина;</p> <p>посочва влиянието на различните храни и начина на хранене върху тях;</p> <p>умее да поддържа здравето на зъбите, венците и устната кухина;</p> <p>доказва необходимостта от съчетаване на физическо и умствено натоварване, сън и почивка;</p> <p>демонстрира елементарни умения за ефективно учене;</p> <p>посочва и показва умения за хигиена на очите при писане, четене, гледане на телевизия;</p> <p>демонстрира навици за правилно стоене на чина, носене на ученическа чанта;</p> <p>описва функционирането на слуховия анализатор и изброява изискванията за хигиената на ушите</p>	<p>на умствено, физическо натоварване, почивка и сън;</p> <p>демонстрира умения за използване на стратегии за ефективно учене;</p> <p>описва въздействието на шума върху нервната система;</p> <p>обяснява значението на физическата активност за физическото и психическото благополучие, тонус и самочувствие;</p> <p>демонстрира позитивно отношение и участва в активни форми на отдих</p>	
--	---	---	--	--

<p>Хранене</p>	<p>обяснява значението на храната като източник на енергия за ежедневното функциониране, порастването и развитието; има представа за полезни и вредни храни; спазва здравословен режим на хранене</p>	<p>класифицира храните в различните хранителни групи; класифицира храните според техните основни хранителни съставки; обяснява значението на различните видове храни и техните съставки за здравето; съставя елементарно балансирано дневно меню; различава годните от негодните храни; посочва и следва елементарни правила за здравословно хранене (по отношение на приемане и усвояване на храната, значението на сутрешната закуска и т. н.); осъзнава и цени значението на здравословното хранене за своето развитие</p>	<p>обяснява функционирането на храносмилателната система; описва значението на различните храни и начина на хранене за здравето; назовава функциите и източниците на витамини и минерали; разграничава различните начини на хранене – вегетарианство, разделно хранене и т. н.; разбира и обяснява взаимовръзката на храненето с другите ежедневни дейности и значението му за здравето; разбира и обяснява необходимостта от различно меню и диета за различните хора; разбира и обяснява необходимостта от разнообразна храна; разбира и обяснява</p>	<p>диференцира индивидуални, семейни и културално обусловени различия по отношение начина на хранене; умее да анализира влиянието на средата – семейство, приятели, национални традиции, на върху личния избор на начин на хранене; умее да анализира и оценява следствията от използването и съчетаването на различните видове храни; умее да съставя лично седмично меню, съобразено с потребностите на възрастта и растежа в периода на юношеството; умее да анализира връзката между калориите, активността и теглото и да подбира своето дневно и седмично меню</p>
-----------------------	---	---	---	--

			<p>причините, поради които храната се разваля, и правилата за съхранение на различните видове храни;</p> <p>разбира и обяснява влиянието на начина на подготовка на храната върху нейните качества и връзката със здравето;</p> <p>разбира и обяснява основните принципи на здравословното хранене (правила на хранене) – приемане и усвояване на храната, режим на хранене: честота и продължителност на отделните хранения – количествено и качествено разпределение на храната в тях, време, в което се приема храната, и последователност на предлаганите ястия, поза и начин на приемане и съдвкване на храната, взаимовръзка на храненето с другите ежедневни дейности,</p>	<p>съобразно своите потребности и факторите на средата – наличност на храни, социални и културални особености;</p> <p>описва опасностите от предприемане на действия за рязко намаляване на теглото</p>
--	--	--	---	---

			<p>място на храненето в дневния и седмичния цикъл;</p> <p>умее да интерпретира информацията, която се съдържа в етикетите на храните;</p> <p>усвоява и практикува основни умения за приготвяне на храна;</p> <p>разбира и цени значението на храненето за здравето и развитието в пубертета;</p> <p>прави и отстоява здравословни избори на храна;</p> <p>избягва нездравословни навици и традиции;</p>	
--	--	--	---	--

**РАМКОВИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ПО ЕКОЛОГИЧНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

	ПРЕДУЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ	НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	ПЪРВИ ГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА СРЕДНА СТЕПЕН
Област на компетентност	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението детето</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>
Вода, въздух, почва,	описва значението на водата, почвата и въздуха за живота на хората, животните и растенията	описва основните компоненти в състава на атмосферния въздух и етапите в кръговрата на водата, като коментира значението и важността на всеки компонент (атмосфера, вода, почва) според техните основни функции в природата и значението им за живите организми и за човека; аргументира нуждата от опазването на чистотата на въздуха, водите и почвата и	изброява основни източници на замърсяване на водата, почвата и въздуха; описва основни заплахи за компонентите на околната среда – напр. ерозия на почвата (вследствие на изсичане на горите), промишлено и битово замърсяване на речните и морските води и на въздуха и др.; разграничава различните видове замърсители на въздуха	интерпретира информация за замърсяването на въздуха в големи градове и населени места; коментира замърсяването на въздуха от транспорта, индустрията и бита; определя понятието "Горещи точки на замърсяване"; познава основните замърсители на въздуха – фини прахови частици, серни и азотни оксиди,

		приноса на всеки отделен човек; изброява примери за подходи за пестене на вода в семейството и в общността и ги прилага; коментира взаимната обвързаност на компонентите въздух, вода, почва, растения и животни;	и водата и влиянието им върху човешкото здраве; формулира практически мерки за подобряване на качеството на въздуха, водата и почвата и др.; разработва проекти за опазване на чистотата им; свързва нивата и източниците на шум с ефекта им върху човешкото здраве; илюстрира с примери съвременни подходи за намаляване на шума в градска среда; коментира възможни промени във всекидневното поведение и навици, които могат да доведат до намаляване на замърсяването на въздуха, водите и почвите	тропосферен озон и др., както и специфични замърсители – сероводород, амоняк, летливи органични съединения, фреони и др.; описва и класифицира видове замърсяване на почвите и оценява влиянието му върху околната среда и човешкото здраве; разработва идеи и проекти за опазване на чистотата на водите и водните басейни; използва методи да пести водата в дома си и да опазва нейната чистота; анализира настъпилите промени в населеното място, в което живее, и дава оценка на положителните и отрицателните им страни
Енергия и климат	има представа за естествените източници на енергия; описва познати	изброява различни източници и начини за производство на енергия и обяснява как те влияят	класифицира енергийните източници и производства (въглища, нефт и	използва източници на общественодостъпна информация за възможните въздействия

	климатични промени	<p>върху състоянието на природен газ; вода, върху атмосферата и околната среда; вятър и слънце) околната среда от средата; съобразно въздействието на производството на енергия от различни източници при работа по различни проекти;</p> <p>оценява значението на пестенето на енергия за и осмисля понятието "зелена енергия"; проверява хипотези какво правят решения и обосноваване на позиции за балансирано и щадящо природата потребление на енергийни ресурси;</p> <p>опазване на природните ресурси и формулира правила за поведение в семейството, в класа, в училището; институциите, общностите и балансирано и щадящо природата потребление на енергийни ресурси;</p> <p>коментира дейности от човешкото поведение, които представляват заплаха за озоновия слой, в начина на работи в екип за и обяснява начините за производство и обсъждане на идеи и предотвратяване на коментира стратегии за участва в дейности, разрушаването му; справяне с проблема в свързани с промяна в потребителското поведение, с цел намаляване на емисиите на парникови газове в атмосферата;</p> <p>описва действието на ултравиолетовите лъчи върху човешкото тяло и начините за предпазване взаимовръзката между промените в климата и на парникови газове в атмосферата;</p> <p>природните бедствия (екстремни бури, наводнения, суша, опустиняване); описва механизми за намаляване на емисиите на парникови газове (Европейска схема за търговия с емисии на парникови газове, Схема запазване целостта на озоновия слой и на енергийния баланс в природата, като последствията от</p>
--	--------------------	--

			демонстрира степени на лична отговорност	климатичните промени върху екосистемите и техния капацитет да осигуряват устойчив приток на храна, енергия и вода; интерпретира необходимостта от адаптиране към изменението на климата и смекчаване на последиците от климатичните промени; разработва идеи и проекти за адаптация към изменението на климата
Биологично разнообразие	има представа за многообразието от растителни и животински видове; назовава основни жизнени фактори за човека, животните и растенията	коментира някой от основните начини за опазване на природата – различни видове резервати у нас и по света, разумно ползване на ресурсите, поддържане на чистотата заобикалящата ни среда (вкл. в природни и урбанизирани територии); изразява своите чувства от срещата с природата, като използва различни художествени	изброява популярни видове, важни за общността инвазивни, застрашени и изчезнали видове нарастения, гъби и животни, както и условията за тяхното съществуване; класифицира и коментира причините за заплахите, водещи до намаляване на биологичното разнообразие	разграничава различни устойчиви практики за възобновяване на природните ресурси и формулира ползите за обществото, в това число финансови и социални; сравнява биологичното разнообразие в естествена екосистема и агро-екосистема; посочва основните заплахи при

		средства	<p>изчезване на определени видове;</p> <p>участва в дискусии върху различни заплахи, напр. браконьерство, незаконна търговия със защитени видове, индустриално селско стопанство и др. и защитава аргументирано свои позиции;</p> <p>анализира значението на селското стопанство, туризма, лова, местните занаяти, традиции, обичаи, местни стопански практики, гъбарство, билкарство, добив на глина (хума), минерални води и връзката им с биологичното разнообразие;</p> <p>оценява значението на защитените територии и назовава категориите защитени територии – резерват, национален парк, природен парк, поддържан резерват, защитена местност и</p>	<p>превръщането на определени територии в агро-екосистеми;</p> <p>познава термина монокултура;</p> <p>разграничава понятията трансгранична защитена територия, Национална екологична мрежа Натура 2000, Европейска мрежа Натура 2000, Парк на мира;</p> <p>коментира ролята на националните и наднационалните защитени територии за опазване на биологичното разнообразие;</p> <p>систематизира и проверява причините и заплахите, водещи до намаляване на биологичното разнообразие и изчезване на определени видове;</p> <p>прилага практически методи за оценка на състоянието на биологичното разнообразие</p>
--	--	----------	---	--

			<p>природна забележителност;</p> <p>разработва идеи и проекти за опазване, възстановяване и устойчиво използване на биологичните ресурси, като подготвя предложения за действия за опазване на екосистемите;</p> <p>оценява ролята на всеки отделен човек за опазване и възстановяване на биологичното разнообразие и участва в дейности за съхраняването му</p>	
<p>Потребление и отпадъци</p>	<p>и умее да поддържа чистотата в близката среда и разбира нейното значение</p>	<p>обяснява какво са отпадъци и как те са свързани с начина на живот на хората;</p> <p>описва и групира различните видове битови отпадъци според състава им – органични, пластмаса, хартия/картон, стъкло, метал, дърво, други (текстил, кожа, гumi);</p>	<p>изброява и групира основните видове замърсявания на околната среда;</p> <p>описва определени последици за природата и за човека и обяснява причините за тяхното възникване;</p> <p>коментира дейностите от</p>	<p>формулира кръговрата на материалите и обяснява различни начини за обработване и рециклиране;</p> <p>изброява различни прости и многокомпонентни материали, използвани във всекидневието;</p> <p>коментира</p>

		<p>анализира влиянието на замърсяването на околната среда върху здравето на човека;</p> <p>изброява различни места, които хората замърсяват, обяснява как става това и формулира предложения за промяна;</p> <p>дава примери за опасни химични вещества и смеси, използвани в ежедневието, и посочва правилните начини за безопасна употреба, съхранение и изхвърляне;</p> <p>формулира правила за отговорно поведение, свързано с отпадъците, в паралелката, училището, семейството, на улицата, в градинките, в планината, на морето и др.</p>	<p>човешкото всекидневие като източници на замърсяване;</p> <p>изброява и групира различните видове отпадъци според произхода им – битови, производствени, строителни, селскостопански, опасни;</p> <p>класифицира видовете замърсявания на основата на наблюдения и експерименти;</p> <p>коментира нуждата от повторно използване на материалите и разработва идеи и проекти за рециклиране;</p> <p>разграничава основните групи отпадъци по продължителност на разграждането им;</p> <p>изброява и групира продукти, съдържащи опасни вещества, и видовете химикали, използвани във всекидневието;</p>	<p>понятията "кръгова икономика", "зелена икономика", "синя икономика";</p> <p>анализира примери за успешни инициативи от света и от мястото, в което живее, за справяне с отпадъците, които носят финансови и социални ползи за обществото;</p> <p>посочва основните принципи за третиране на различни видове отпадъци, като депониране, рециклиране, компостиране, изгаряне;</p> <p>коментира ползи и заплахи от различните видове третиране;</p> <p>аргументира разделното събиране на отпадъци като подход за управление на отпадъците;</p> <p>коментира основните принципи на управление на отпадъците, като принцип на</p>
--	--	--	--	--

			формулира опасностите, свързани с тях; описва основните правила за съхранение и работа с опасни химични вещества и смеси във всекидневието; прилага основни правила за действие при инциденти с опасни химични вещества и смеси	предотвратяването, принцип "Замърсителят плаща", принцип на предвидливостта, принцип на близостта
Общество и околна среда	и познава правила за опазване на околната среда; описва въздействието на някои човешки дейности върху природата	изброява организации, занимаващи се с опазване на природата; илюстрира различни места, които хората замърсяват, обяснява как става това и формулира предложения за промяна; планира и участва в съвместни дейности за опазване на природата	участва в обществени кампании, свързани с екологични проблеми, и оценява ролята и значението им за общността; познава различни източници на информация, свързана с опазването на околната среда; разграничава ролята на институциите и на неправителствените организации, занимаващи се с опазване на околната	обяснява механизмите, с които разполагат институциите и гражданското общество, за прилагане на споделена отговорност за опазване на околната среда; участва в обществени кампании на екологична тема и в дейности на организации, занимаващи се с опазване на околната среда; демонстрира солидарност и сътрудничество с

			среда; коментира варианти за принос на отделния човек и начина му на живот за опазване на природата	различни обществени субекти за постигане на обща екологични цели
--	--	--	--	--

Приложение № 4
към чл. 14, ал. 2, т. 4

РАМКОВИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ПО ИНТЕРКУЛТУРНО ОБРАЗОВАНИЕ

	ПРЕДУЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ	НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	ПЪРВИ ГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА СРЕДНА СТЕПЕН
Област компетентност на	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението детето</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>
Културни идентичности	усвоява знания за празници и обичаи, традиционни за различни културни общности у нас	познава различни измерения на културата – родова история, бит, обичаи, традиции, фолклор, ролеви модели, ценности; усвоява начални знания, свързани с колективната памет, от	познава механизмите на функциониране на колективната памет в областите на историята, географията, литературата, изобразителното изкуство, музиката и др.; познава разликите	познава механизми за конструиране на национална, етническа и религиозна идентичност; оценява ефектите от влиянието на културни и социални фактори върху междуетническите и

		областта на литературата, изобразителното изкуство, музиката и др.; разпознава културно-специфични характеристики на етнически общности у нас	между национална и етническа идентичност; разграничава спецификите на различните измерения на културната идентичност: етническо, религиозно, езиково, национално, регионално и др.	междурелигиозните отношения
Културна осъзнатост	разпознава културни различия в игрова, познавателна и приложно-продуктивна дейност; сравнява норми на поведение в културно различен битов и празничен контекст; преживява чрез игрова дейност значимостта на традиции, обреди и обичаи, характерни за неговата/нейната културна общност	формира у себе си емпатични нагласи за разбиране на чуждото поведение; осъзнава ценността на взаимното обогатяване на културите, произтичащо от позитивни интеркултурни взаимодействия; отстоява значимостта на културата за неговата общност	познава действието на социални, културни и социално-психологически фактори, обуславящи формирането на стереотипи и предразсъдъци; развива у себе си саморефлексивни нагласи по отношение на собствената културна идентичност	изследва културно обусловени различия в живота на етнически и религиозни общности у нас – степен на контекстуалност, степен на индивидуализъм, отношение към властта, степен на избягване на несигурността и др.; умее да преценява критично публикации в медиите и изяви в социалните медии, които се отнасят до междуетническите и междурелигиозните отношения
Културни различия, толерантност	отнася се толерантно към прояви на културни различия;	умее да идентифицира прояви на нетолерантност	познава значими исторически примери за проява на толерантност	познава културно-историческите основания на

<p>конструктивни взаимодействия</p>	<p>развива базови умения за общуване в процеса на игрова дейност в мултикултурна среда; уважава и цени национални символи и ритуали</p>	<p>отношенията между представители на различни културни общности; развива умения за взаимодействие с представители на други културни общности във формална (учебна) и неформална (свободно време – изкуство, занаяти, спорт, туризъм и др.) среда; развива умения за сътрудничество в мултикултурни екипи</p>	<p>между представители на различни културни общности; умее да прави разлика между прояви на културни особености, които заслужават толерантност, от такива, които не заслужават; формира и прилага умения за преодоляване на стереотипи и предразсъдъци в процеса на интеркултурните взаимодействия; развива и прилага умения за разрешаване на конфликти в мултикултурна среда; включва се с готовност в училищни и извънучилищни прояви, свързани с интеркултурните отношения (съвместно отбелязване на културно специфични празници, фолклорни фестивали и др.)</p>	<p>религиозната и етническата толерантност; разбира съхраняването на културно-историческото наследство като споделена отговорност на различните културни общности; разграничава видове публични политики, отнасящи се до интеркултурните отношения, като асимилация, авто/сегрегация, интеграция; участва в дискусии относно значими събития и проблеми, свързани с интеркултурните взаимодействия; може да се включва в разработването и реализирането на проекти, които имат за предмет интеркултурни отношения</p>

Интеркултурно образование и права на човека	притежава базови представи за правата на детето	запознат е с международни и национални нормативни документи, отнасящи се до човешките права; развива чувствителност към прояви на дискриминация	разграничава индивидуални и групово-специфични човешки права; умее да идентифицира случаи на нарушаване на човешки права	познава различни схващания за човешки права в зависимост от съответния цивилизационен контекст; осъзнава легитимността на законовата уредба за защита на човешките права у нас; познава институционални механизми за реагиране при нарушаване на човешки права; проявява готовност за защита на собствените и чуждите човешки права
--	---	---	--	---

Приложение № 5

към чл. 11, ал. 3

РАМКОВИ ИЗИСКВАНИЯ ПРИ ОРГАНИЗИРАНЕ НА ЧАСА НА КЛАСА

	Клас											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Патриотично възпитание и изграждане на националното самочувствие	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Толерантност и интеркултурен диалог	1	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1
Финансова и правна грамотност, вкл. и "Моето първо работно място"								2	2	2	2	12
Военно обучение и защита на родината									5	5		
Безопасност и движение по пътищата	16	8	8	6	6	6	6					
Защита на населението при бедствия и аварии и катастрофи; оказване на първа помощ	4	4	4	4	5	5	5	5	5	5	3	3
Превенция на насилието, справяне с гнева и с агресията; мирно решаване на конфликти	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2
Превенция на тероризма и поведение при терористична заплаха; киберзащита	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2
Кариерно ориентиране				1			1			1		

Превенция и противодействие на корупцията					1	1	1	2	2	2	2	2
ОБЩО	27	19	19	18	22	22	23	18	23	24	16	26

• В таблицата е посочен минималният брой часове за занимания и дейности по посочените тематични области. В зависимост от спецификата на класа, възрастта на учениците и конкретния контекст е възможно и комбиниране на теми и дейности от различни тематични области.

• В остатъка от часове, предвидени за часа на класа, се осъществяват занимания и дейности, свързани с гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, за развитие на класа като общност, за ученическото самоуправление и др.

Приложение № 6

към чл. 17, ал. 2

РАМКОВИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА СЪЗДАВАНЕ И ФУНКЦИОНИРАНЕ НА УЧЕНИЧЕСКИ СЪВЕТИ

Нива на участие	Паралелка	Клас	Училище	Национално ниво
Наименование	Ученически съвет на паралелката	Ученически съвет на класа*	Ученически съвет на училището**	Съветът на децата (консултативен орган към председателя на ДАЗД)
Право на участие	<p>Всички ученици на възраст до 18 г., които притежават:</p> <ol style="list-style-type: none"> лидерски качества и креативност; организаторски умения, както и умения да мотивират и обединяват връстниците си за определени каузи; умения да изразяват и защитават общото мнение, дори и то да е в противоречие с 			

	личното им мнение; 4. готовност за поемане на отговорност			
Начин на избор	Избират се по време на часа на класа чрез открито или тайно гласуване	Включва председателите на ученическите съвети на всяка паралелка	Включва по един представител на ученическите съвети на паралелките от съответния клас, избран от тях	Председатели на ученически съвети на училища от всяка административна област могат да представляват своята област
Председател	Избира се от членовете на съвета по ред, определен в съответния правилник			
Численост	Минимум трима ученици	Не по-малко от трима ученици и не повече от броя на паралелките в класа, допълнен до нечетно число	Брой, равен на броя на класовете в училището, допълнен до нечетно число	Максимум 28 ученици, допълнен до нечетно число
Мандат	Една учебна година без ограничение в броя на мандатите			
Честота на заседанията	При необходимост се свиква от председателя на съвета	При необходимост се свиква от председателя на съвета	Най-малко веднъж в месеца се свиква от председателя на съвета	Най-малко два пъти годишно се свиква от председателя на съвета на децата или от председателя на ДАЗД
Функции	· Участва при изработване на годишния план за часа на класа за отделната паралелка и		· Утвърждава формите и правилата	· Участва в заседанията на

	<p>координира разработването на планове за часа на класа между паралелките в класа в интерес на развитието на всеки ученик и на паралелките като общност;</p> <ul style="list-style-type: none"> · Организира провеждането на дейностите на паралелките; · Координира дейностите с другите паралелки и класове в общоучилищните изяви; · Организира и координира работата по проекти на паралелките, на класовете и на училището като общност; · Участва при защитата на правата и интересите на учениците от паралелката/класа пред класните ръководители, училищното ръководство, педагогическия съвет и родителите <p>***</p>	<p>на ученическо самоуправление в училището;</p> <ul style="list-style-type: none"> · Прави предложения пред директора и педагогическия съвет относно начините на упражняване на правата на учениците; · Мотивира учениците да участват активно в процеса на вземане на решения, касаещи училищния живот и ученическата общност; · Участва в изработването на правилника на училището; · Посредничи в разрешаването на възникнали проблеми, свързани с организацията и протичането на учебния процес или на извънкласните дейности; · Подпомага провеждането на 	<p>Националния съвет за закрила на детето чрез свой представител;</p> <ul style="list-style-type: none"> · Участва при обсъждането на нормативни актове, свързани с децата; · Дава мнение при създаването и реализирането на стратегии, политики и програми за закрилата на развитието на децата; · Участва при реализирането на национални кампании ви инициативи за популяризиране на правата на децата
--	--	--	--

			дейностите на паралелките, класовете и общоучилищните изяви; Работи по проекти съвместно с другите ученици, учителите, училищното ръководство и родителите ***	
Подпомага се от...	Класния ръководител на паралелката, който съобразява годишния план за часа на класа с желанията на класа с учениците и осигурява част от времето в часа на класа за функционирането на ученическото самоуправление	Класните ръководители в съответния клас, които координират плановете за часа на класа с желанията на класа с учениците и осигуряват възможности за функционирането на ученическото самоуправление	Директора на училището, който определя представител от педагогическия състав (педагогически съветник или психолог) и представител на училищното настоятелство, които да координират и подпомагат работата на ученическия съвет на училището; осигурява пространство за диалог и подпомага органите на	Председателя на ДАЗД, който: 1. включва представителите на Съвета на децата при създаването и реализирането на стратегии, политики и програми за закрилата и развитието на децата; обсъждането на предложения до държавните институции и местните власти за развитие на образованието, детското здравеопазване,

			<p>ученическото самоуправление и свободното време на представителство при децата и по всички включването им в други въпроси от политиките на интерес за децата; училището; осъществяването създава условия на идеи и проекти, за включване на насочени към представителите на повишаване ученическият съвет на благосъстоянието на училището при децата; разглеждане от 2. определя екип педагогическият съвет от експерти, които на въпроси, свързани с подпомагат поведението на организирането на учениците заседанията на Съвета на децата и осъществяват връзката между децата и институциите;</p> <p>3. запознава периодично Националния съвет за закрила на детето с изразените от Съвета на децата мнения и позиции, имащи отношение към политиките за децата и тяхното реализиране, и предприема действия да информира</p>
--	--	--	---

				<p>отговорните институции и местните власти за изразените от Съвета на децата становища и позиции;</p> <p>4. осигурява взаимовръзка между елементите на модела за детско участие и реализирането на инициативи за популяризиране на правата на децата</p>
--	--	--	--	---

* Сформира се при желание от страна на учениците и по ред, определен в правилника за дейността на училището.

** При съществуващи практики или желание на учениците с подкрепата на съответните административни структури по места моделът за ученическо самоуправление на училищно ниво може да се използва на общинско и на областно ниво съобразно механизъм за детско участие, разработен от Държавната агенция за закрила на детето.

*** Резултатите от ученическото самоуправление и детското участие могат да се отразяват в писмени форми за удостоверяване на участието и оценка от страна на връстниците и подкрепящите възрастни.